



UDK 821.163.6.09

Matija Ogrin

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

VPRAŠANJA TRADICIJE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA. EKDOTIČNA PERSPEKTIVA

Ekdotična (tekstnokritična) raziskava Škofjeloškega pasijona je pokazala, da dosedanja datacija nastanka (1721) ni bila dovolj preverjena in da je Pasijon nekoliko težje natančno datirati, kakor smo domnevali doslej. Pokazalo se je tudi, da je poleg samega besedila treba upoštevati še drugo dokumentarno gradivo, ki kaže, da je v Škofji Loki že pred p. Romualdom obstajala starejša tradicija uprizarjanja pasijonske igre v slovenščini.

The examination of the Škofja Loka Passion Play from the viewpoint of textual criticism showed that the date of its origin (1721) had not been sufficiently verified and that it is harder to date the origin than has been previously thought. It was also shown that in addition to the text itself, one must take into account other documents, which indicate that in Škofja Loka, an older tradition of staging passion plays in Slovene had existed before Father Romuald.

Ključne besede: Škofjeloški pasijon, p. Romuald Štandreški, ekdotika, znanstvenokritične izdaje

Key words: Škofja Loka passion play, Father Romualdus a S. Andrea, textual criticism, scholarly editions

Uvod

Slovenska literarna zgodovina je Škofjeloški pasijon kot najstarejše ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku večkrat obravnavala in ga že pred desetletji umestila na eno pomembnejših mest v našem baročnem slovstvu. Resda je to potekalo predvsem v kontekstu pregledih obravnave slovenske baročne literature¹ in duhovne drame;² šele v novjšem času pa je o Škofjeloškem pasijonu (ŠP) nastalo tudi več specializiranih razprav.³ Vprašanje morebitne literarne predloge, po kateri naj bi bil Škofjeloški pasijon morda prirejen, je sicer ostalo odprto, saj primerljivega besedila, iz katerega bi bilo mogoče izvajati takšne genetične sklepe, doslej nihče ni našel. Toda s tem, ko so literarni zgodovinarji v novjšem času analizirali le še specializirane literarnoteoretske vidike Pasijona, zlasti besedni slog, verz in zvrstnost, se je zdelo, da je vprašanje ŠP literarnozgodovinsko dodobra pojasnjeno, če že ni izčrpano.

Podrobnejša ekdotična (tekstnokritična) analiza besedila ŠP, ki je potekala med pripravami na elektronsko znanstvenokritično izdajo,⁴ je pokazala, da so vprašanja

¹ Prim. Rupel 1956, Rupel 1960, Pogačnik 1998.

² A. Koblar 1892, Mantuani 1916, Kuret 1981: 85, 86.

³ S poudarkom na gledališkem značaju besedila Kalan 1967; v kontekstu slovenske duhovne drame Fr. Koblar 1972. Specialne raziskave v novjšem času: verzološko Pretnar 1989, slogovno Faganel 1991, leksikološko Faganel 1999, teatrološko Marin 1999, literarno-zvrstno Rovtar 1999, historično Štukl 1999.

⁴ Izdaja ŠP bo javno dostopna med drugimi izdajami e-ZISS – *Elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva* (<http://nl.ijs.si/e-zrc/>).

geneze in datacije ŠP ter pasijonske tradicije na Loškem sploh bolj zapletena in da doslej niso bila primerno zastavljena. V dosedanji strokovni literaturi, ki se dotika ŠP, se zato pojavlja več privzetih, tudi po inerciji sprejetih mnenj in predpostavk, ki niso bile nikdar preverjene, a so sčasoma zadobile vlogo trdnih, pozitivnih dejstev. V nadaljevanju razprave želim navesti nekaj korekcij ali vsaj dopolnil zlasti glede tehle doslej splošno sprejetih mnenj.

Datacija: pater Romuald Štandreški naj bi ŠP napisal l. 1721.

Uprizoritve: leta 1721 naj bi ga p. Romuald tudi prvič uprizoril, nato naj bi bil uprizorjen še nekajkrat (1727, 1728, 1734), morda tudi večkrat.

Jezik pasijonov: kapucinske pasijonske procesije na Slovenskem naj bi potekale v nemščini, posebnost škofjeloške je, da je potekala v slovenščini.⁵

O vsem tem je treba po mojem mnenju dvomiti. Pri tem se zdi smiselno začeti s tistimi argumenti, ki so nam bili tako rekoč ves čas pred očmi, a jih nismo videli, in napredovati k tistim, ki jih dajejo bolj specializirane ekdotične, kodikološke ter paleografske raziskave.

I. Datacija Pasijona

1 Znotrajbesedilna znamenja tradicije

Škofjeloški pasijon vsebuje v tistih delih besedila,⁶ kjer najdemo pravila uprizarjanja in navodila prirediteljem ter igralcem, vrsto izrazov, s katerimi se pisec sklicuje na določene utečene navade, na znane običaje, in formulacije, ki izražajo ponavljanje uprizarjanja. Tega dejstva ni mogoče uskladiti s trditvijo, da je bil ŠP napisan in uprizorjen leta 1721. Če bi namreč Pasijon res nastal šele 1721, bi ne mogel vsebovati znamenj, ki kažejo na njegov predhodni obstoj. Pomislimo na tele odlomke in jih kritično vrednotimo v luči predpostavke, da naj bi bili napisani šele leta 1721, ko naj bi začeli Pasijon uprizarjati:

- »Ustanoviteljica in *ohranjevalka* te procesije v loškem mestu je dobrotna bratovščina presvetega Rešnjega telesa.«
- »Na konventu bratovščine ... je bilo *enkrat za vselej* sklenjeno ...« (*semper pro semper*)
- »... k blagajniku bratovščine: to je bil *tokrat* vrli gospod pl. Kossen.« (*qui pro tempore fuit*)
- »To opravilo naj se opravlja *po pravilu, danem na več kapitljih*, in v skladu z *objavljenimi odloki*.« (*iuxta data in pluribus capitulis normam*)
- »Konja je *doslej vselej* dal na voljo g. pl. Kossen ... (*bis Dato allerzeit* ...)
- »Longinu je *težko preskrbeti* konja, zato je treba zanj prositi voditelja. (*Longino non facile commodatur aequus*)

⁵ Edini, ki je po moji vednosti imel o tem nasprotno mnenje, torej v prid slovenščine kot jezika pasijonskih procesij pri nas, je bil Jože Koruza (prim. Koruza 1991: 117–118). Kot bolj ljudskima oblikama pasijona je N. Kuret seveda pripisal slovenščino tudi pasijonoma v Železni Kaplji in Tržiču (prim. Kuret 1989: 400).

⁶ Ker omenjena kritična izdaja v času objave tega članka še ni javno dostopna, navajam vse odlomke iz ŠP po Faganel-Simonitijevi izdaji v Kondorju (Romuald 1999).



- Grob nosi 14 mož, ki so že zmeraj bili meščani ... (*welche allerzeit gewesen Seyn Burger ...*)⁷

Teh odlomkov, ki kažejo na ponavljanje prireditve in se izrecno sklicujejo na stare, utrjene navade, ni mogoče smiselno razumeti, če naj bi bilo besedilo napisano šele leta 1721 in če naj bi se uprizarjanje tedaj tudi pričelo. Nasprotje med temi referencami na tradicijo, ki jih besedilo ŠP izrecno kaže, ter letnico 1721, ki naj bi pomenila začetek loškega pasijona, je tako močno, da ga ni mogoče neopaženega pustiti ob strani. Vsekakor nakazuje, da je določena tradicija pasijona obstajala že prej. Za podrobnejšo razlago, ki bo o dataciji povedala kaj konkretnega, pa se moramo opreti na temeljne historično-filološke vede in metode – v tem primeru predvsem na kodikologijo in paleografijo.

2 Izsledki kodikološkega in paleografskega raziskovanja

Izčrpnjši kodikološki in paleografski opis rokopisa s ŠP bo objavljen v omenjeni kritični izdaji, toda vnaprej naj povem, da ga zaradi zahtevnosti teh ved in zaradi zapletenosti pasijonske tradicije ne štejem kot izčrpnega in dokončno veljavnega. Zato bom tu navedel le stvari, za katere menim, da jim gre veljava pozitivno preverjenih dejstev.

Naj naravnost povem, da je letnica 1721, na katero so se doslej sklicevali, resda jasno zapisana kar na samem uvodnem listu besedila, na foliju 2 recto, ki se začenja s *Pro notitia futuri saeculi*. Toda podrobnejši ogled nam razkrije, da je bil fol. 2r prilepljen k besedilu, ki sledi, in da ni sočasen z njim. Celotno glavno besedilo ŠP je namreč napisano na finejši, svetlejši papir, na katerem je dobro viden odtis sita; vodna znamenja v listih kažejo na izvor v severno-italijanskih papirnicah.⁸ Folij 2r z omenjeno letnico pa je napisan na drugačen papir in tudi z drugo roko kakor glavni del. Za primerjavo:

- fol. 1 je vezni list, vendar zdaj odtrgan od druge polovice pole, prilepljene na platnico, tako da se zdaj med njim in platnico vidi vezava. Narejen je iz papirja z vidnim odtisom sita v 7 kolonah. Vodni znak je razločno viden monogram papirničarja CPA.
- fol. 2 je list, kjer se začenja besedilo ŠP. Je iz papirja z odtisom sita v 8 kolonah, vodno znamenje ni dobro vidno, morda je kača ali črka M ali kombinacija drugih črk; je nekoliko debelejši, bolj rjav papir, odtis sita je viden samo proti luči. List je vlepljen med prvi in tretji folij kot samostojna enota brez para (tj. ne pripada nobeni legi, je brez para v snopu pol).

Tako nam folij z letnico 1721, s katero so doslej datirali Škofjeloški pasijon, tako rekoč »odpade« od preostalega rokopisa. Seveda ima po vsebini ta folij nemajhno dokumentarno moč, toda če opazimo, da je bil od zunaj dodan rokopisu, je metodološko nesprejemljivo, če ves rokopis datiramo po tem eksternem dodatku. Škofjeloški pasijon je zato treba šele datirati. Oporo za natančnejšo datacijo moramo iskati v drugih dejstvih, najprej v samem rokopisu.

Folij 2r ima resda veliko dokumentarno moč, toda brati ga je treba od sile previdno. Formulacijo »Po ponovnem vztrajanju in gorečih prošnjah presvetlega gospoda Antona

⁷ Prim. Romuald 1999: 6–9, 52–53, 106–107.

⁸ Mnenje poznavalca zgodovine papirja inž. Darka Cafute v pismu dne 18. dec. 2007 in v osebnem pogovoru ob podrobnem pregledu rokopisa ŠP *in situ* 7. feb. 2008.

pl. Ekarja« so doslej razlagali tako (mdr. Fr. Koblar), kakor da je baron Ekar dal kapucinom pobudo za pasijon in so ga ti nato začeli prirejati. To nekritično branje je treba popraviti z upoštevanjem določila na istem foliju, ki pravi, da kapucini prevzamejo vodenje procesije, »vendar tako, da nas *vsako leto* v januarju za to ponižno prosi kak uradni predstavnik bratovščine«. Baron Ekar pa je bil predstojnik bratovščine, zato tiste »goreče prošnje« niso nič drugega kakor retorski ornat za to, kar je baron kot predstojnik (po kakšnem svojem pooblaščenju) moral storiti *vsako leto*, kakor pravi rokopis. Iz formulacije, ki naj bi nakazovala začetek uprizarjanja, tako dobimo pomen, ki predpostavlja že utečeno tradicijo uprizarjanja (*omni tamen anno statim post novum*).

Folij 2r pa svojo pravo zagonetnost pokaže šele z naslednjo formulacijo. Pravi namreč, da je kapucinom dovolil prevzeti skrb za loško procesijo »prečastiti oče provincial Krištof iz Gradca [...] na naslednjem celovškem kapitlju«. V tej formulaciji ne vidimo nič posebnega, dokler ne izvemo, da je bil omenjeni kapitelj, torej zborovanje vodstva kapucinske province, šele 23. maja 1721,⁹ procesija na veliki petek pa je bila kar mesec in pol prej: 11. aprila 1721,¹⁰ priprave nanjo pa so se pričele že 3. marca. Če bi sprejeli letnico 1721 kot začetek pasijona v Loki, bi to pomenilo, da so loški kapucini sklenili zavezujoč dogovor z bratovščino sv. Rešnjega telesa in nenadoma začeli uprizarjati pasijon – vse na svojo roko – ter da so postavili kapiteljsko vodstvo in provinciala pred izvršeno dejstvo, nato pa od njih za nazaj prejeli dovoljenje. To pa je nemogoče in v okvirih redovne discipline kar nepredstavljivo. Opisano neskladje v datumih (sama datuma pa sta resnična) si je moč razlagati bolj naravno. Namreč tako, da je v Škofji Loki že pred tem bolj ali manj redno potekala pasijonska procesija, pri kateri so kapucini utečeno sodelovali in je bilo vodstvo redovne province s to prakso že dolgo seznanjeno, na kapitlju 23. maja 1721 pa so tej tradicionalni dejavnosti podelili le zunanji, pravno določen okvir pravil. Pravila določajo zlasti, da so »gospodje nad procesijo« bratovščina sv. Rešnjega telesa in da morajo biti kapucini za vodenje naprošeni; lahko si je namreč predstavljati, da je pri tako obsežnem podjetju brez natančnih, izrecnih določil prihajalo do nesporazumov glede odgovornosti, zato je bilo treba jasno definirati pristojnosti. Kapucini kot ubožni redovniki, ki so se vzdrževali z miloščino, niso mogli prevzeti stroškov za procesijo, to je v rokopisu izrecno rečeno. V duhovnem pogledu pa so lahko obdržali avtoriteto in disciplino pri organizaciji le, če so vzdrževali suvereno distanco in se pustili prositi za vodenje procesije, kakor določajo pravila. Baronove »goreče prošnje« pomenijo samo to prošnjo bratovščine in nič več.

Po tem sklepanju se datum 1721 čedalje bolj oddaljuje od samega teksta ŠP, saj zadeva predvsem zunanji pravno-organizacijski okvir *prireditve*, ne pa samega *literarnega besedila*.

S tem pa se arkane folija 2 recto še nikakor ne končajo. Ob koncu prvega odstavka je rečeno, da loški kapucini prevzamejo skrb za procesijo na dan velikega petka in jo vodijo »po dolžnem redu« (*debito ordine*). Pričakovali bi, da »po dolžnem redu«

⁹ Benedik – Kralj 1994 (Acta ecclesiastica Sloveniae 16): 170.

¹⁰ Na to pomembno okoliščino je prvi opozoril France Študel v članku z mnogimi dragocenimi podatki *Drobižki o Škofjeloškem pasijonu* (prim. Študel 1999).

pač pomeni natanko tistih osem pravnih točk, ki sledijo na naslednjih treh straneh.¹¹ Vendar sploh ni tako. Ko pozorno beremo tistih osem pravil, trčimo v sedmi točki ob tole določilo: voditelj procesije »mora ravnati tako, kakor mi je odpisal častiti gospod oče Gotthard iz Gradca, zdajšnji provincial, ko sem ga vprašal« (*ut rescripsit ARP Gotthardus Graecensis pro tempore Prouincialis mihi inuestiganti ...*). Pri tem je zanimivo, kdo je tisti »jaz«, ki tu prvič in zadnjič nastopi, še bolj pa je zanimivo, da je provinciala Krištofa (omenjen na foliju 2r) zdaj zamenjal p. Gotthard iz Gradca! Formulacija s folija 2r »po dolžnem redu« torej že lahko po smislu ustreza onim osmim določilom, vendar ne tako, da bi sklepali na genetično istovetnost, na hkratnost zapisa in na besedilno enotnost. Ravno narobe: osem pravnih točk in vse sledeče besedilo so nastali ločeno od folija 2. To dejstvo nam torej dokazuje tudi po vsebinski strani, kar nam je prej podala že kodikološka analiza: da folij 2 res ni mogel nastati hkrati z naslednjim listi – ti pa v eni roki (česarvno je dodanih več vpisov poznejših rok) in na enakem papirju obsegajo ves glavni del ŠP, t.j. od *Necessaria scitu* (fol. 3r) do konca *Index rerum et personarum* (40v).

K sreči so viri za zgodovino Štajerske kapucinske province natančno prepisani in objavljeni; v njih najdemo, da je bil p. Krištof Graški provincial od leta 1713 do 1716, nato pa spet od 1719 do kapitlja v sept. 1722. Tako je moral biti že dlje časa dobro seznanjen z dejavnostjo loških kapucinov glede procesije in je na kapitlju 23. maja 1721 sprejel le natančnejši sklep, po kakšnih pravilih naj z njo nadaljujejo. Pater Gotthard Graški pa je postal tukajšnji provincial kapucinov šele 28. sept. 1725, bil nato znova potrjen na kapitlju 16. maja 1727 in opravljal to funkcijo še do jeseni 1728, ko je redovna provinca dobila drugega voditelja.¹²

Podatki, ki so nam na voljo za datacijo, so torej tile:

- Folij 2r je bil napisan gotovo po 23. maju 1721 (kapitelj v Celovcu), a ne pozneje kot ob vezavi leg v kodeks; napisala ga je roka A.
- Glavno besedilo (3r–40v, v izdaji Romuald 1999: 6–161) je napisala roka B (vpise poznejših rok tu pustimo ob strani), vendar z raznimi vrstami črnila, torej je ta del kodeksa nastal v določenem obdobju. Terminus post quem tega obdobja je zanesljivo šele izvolitev novega provinciala Gottharta Graškega 28. sept. 1725. Terminus ante quem pa je vsekakor veliki petek, 11. april 1727, kakor je datirana prva *Periocha*, povzetek vsebine, ki napoveduje celotno uprizoritev.¹³
- Med folijem 40 in sedanjim 41, ki je prazen, je bil še en folij, ki je zdaj izrezan iz kodeksa. Na folijih 42r do 43r pa je zapisana *Periocha* za uprizoritev na veliki petek v naslednjem letu, datirana s 26. marcem 1728. To je brez dvoma napisala druga roka kakor glavno besedilo, imenujmo jo roka C. Ta del kodeksa se nato nadaljuje s šestimi praznimi foliji in nekaj vpisi vse do konca – na fol. 51v.

¹¹ Foliji 3r–4r, besedilo v Kondorjevi izdaji Romuald 1999: 6–9.

¹² Prim. Benedik – Kralj 1994 (AE 16): 157–182.

¹³ Zanimivost, ki jo tu puščam ob strani, je, da ta *Periocha* ni razdeljena v 13 podob (figur), kolikor jih ima besedilo ŠP, ampak jih šteje samo 12. Izpuščena je namreč podoba Archa Faederis – Skrinja zaveze. *Periocha* iz leta 1728 pa vsebuje še več sprememb, vendar spet le takih, ki so po vsem videzu bolj uprizoritvene narave in zanje ni bilo treba spreminjati besedila.

Glavno besedilo ŠP je bilo torej zapisano v ohranjeni rokopis med 28. sept. 1725 in 11. apr. 1727, dodatki pa v letu 1728 in pozneje. Folij 2, ki govori o uprizoritvi pasijona v letu 1721, je bil načeloma lahko napisan in prilepljen šele ob vezavi snopičev v sedanji kodeks; seveda pa je lahko bil napisan že prej, a vlepljen pozneje. To je celo bolj verjetno. Kdaj so bila besedila vezana v kodeks, ni lahko reči.¹⁴ Skoraj gotovo ne leta 1728, kajti folija s *Periocho* za to leto sta všita še v sam konec prejšnje lege pol, na kateri se končuje glavno besedilo, kar pomeni samo to, da je bila ta lega (snopič) takrat zadnja, zdaj pa je predzadnja. Sedanja vezava je torej iz dobe, ko je bila všita še zadnja lega. Vpisi na folijih te lege pa so verjetno poznejši od vezave. Eden od poznih vpisov vsebuje datiran podatek o zastavi v slovenskih barvah, narejeni leta 1745,¹⁵ a ta zapisek je bil najverjetneje vpisan pozneje, po sami vezavi. Bolj nam je v pomoč opomba o podobi pekla na dnu folija 11r; ta podoba naj bi bila izdelana leta 1734, opomba sama pa je iz dobe kmalu zatem. Zdi se, da se besedilo te opombe prilaga formatu že obrezane, torej vezane knjige. In ker je zadnja *Periocha* iz leta 1728, se zdi smiselno sklepati, da so celotno gradivo zvezali v sedanji kodeks okrog leta 1730.

Zelo pomembno je na tem mestu poudariti tole: domala vse, kar je o dataciji podano v gornjih odstavkih, je datacija v kodikološkem pomenu – torej datacija rokopisa ŠP kot materialnega artefakta. Nič pa ni s tem povedano o glavnem besedilu ŠP v tekstološkem pomenu, nič torej o tem, kdaj naj bi nastalo *samo besedilo* ŠP, od kod to besedilo poteka in kako je bilo prirejeno. Načelno gledano moramo priznati, da o tem nimamo nikakršnih pozitivnih podatkov. V praksi bo nemara tako, da bomo iz kodikoloških podatkov morali izvesti tudi tekstološka določila – kar je tudi namen pomožnih historično-filoloških ved. Toda preden bi pri tem napravili kakšno prenačljeno redukcijo, naj posežemo še po drugih dokumentarnih virih, ki so nam k sreči na voljo.

3 Zunajbesedilna znamenja tradicije

Že najzgodnejši raziskovalci ŠP – A. Koblar, J. Mantuani, pozneje Fr. Kidrič in naposled Fr. Koblar, omenjajo različno število pisem ali listov, ki naj bi jih videli priložene ali vstavljene v rokopis ŠP. Število omenjenih listov se giblje od šest (Kidrič 1926: 117) do enajst (Mantuani 1916: 231). Teh listov smo ob pripravi kritične izdaje leta 2008 našli deset.¹⁶ To so zvečine pisma ali koncepti pisem, s katerimi je voditelj procesije na sredpostno nedeljo prosil župnika, naj oznani spokorno procesijo velikega petka in povabi vernike, naj dejavno sodelujejo z nošenjem prizorov, kot konjeniki ipd.

¹⁴ Glavno besedilo je bilo še tedaj, ko je bil že izgotovljen *Index rerum et personarum*, napisano na pole v drugačnem stanju (bodisi na nevezane snopiče pol bodisi na pole v neki drugačni vezavi); to potrjuje dejstvo, da so številke oseb, na katere kaže *Index* in so zapisane na robu listov kot marginalije, marsikod porezane in le delno vidne (denimo fol. 5 r in v, 6v, 12r, 12v idr.), saj so bile pole ob aktualni vezavi obrezane.

¹⁵ »Nov prapor iz belega, rdečega in modrega sukna, izdelan leta 1745 za konjenico.« Verjetno je bil v barvah grba vojvodine Kranjske, reformiranega prav v dobi Marije Terezije. Po mnenju Staneta Grande je to najzgodnejša omemba poznejše (belo-modro-rdeče) slovenske narodne zastave.

¹⁶ Kakor rokopis ŠP tudi te hrani Kapucinski samostan v Škofji Loki. V kritični izdaji ŠP bodo ti dokumenti v celoti objavljeni, tu pa le nekaj navedkov iz njih; prepisala in prevedla jih je Monika Deželak Trojar. Večina sklepov in povezav, ki v nadaljevanju članka slede iz omenjenih dokumentov, je lahko nastala le zahvaljujoč njenemu prepisu in prevodu, saj so mnogi pomembni podatki tu prvikrat jasno izstopili.

Starejši raziskovalci pasijona so menili, da se vsi ti dokumenti nanašajo bodisi na ljubljanski pasijon (kar je deloma res), bodisi na škofjeloškega, vendar na dobo po letu 1721. Tako so sklepali zato, ker so predpostavki o 1721 kot letnici nastanka in o nemškem jeziku kot jeziku vseh drugih pasijonov sprejemali kot gotovi dejstvi. Podrobnejša analiza ob izdaji teh dokumentov je odkrila v njih vrsto doslej neupoštevanih, dragocenih podatkov.

Na prvi pogled najpomembnejši list je lastnoročno pismo p. Romualda, datirano dne 9. aprila 1715.¹⁷ Mantuani in Kidrič sta oba menila, da je bil p. Romuald tedaj še v Ljubljani in da se pismo nanaša na ljubljansko procesijo, ki pa naj bi bila napisana kar v nemščini.¹⁸ France Koblar, ki je to pismo edini doslej objavil, in Filip Kalan sta kot izjemi menila, da se to pismo vendarle nekako nanaša na škofjeloško procesijo.¹⁹ Tehten indic, da gre res za škofjeloško in ne ljubljansko procesijo, nam daje formulacija v prošnji p. Romualda, naj sodelujoči vrnejo posojene rekvizite, »ker je naša oprema revna in preprosta« – *noster profectionis apparatus pauper sit et modicus*. To pa se ne ujema s poročili o ljubljanski procesiji, ki naj bi bila precej razkošna in slikovita, saj jo je podpirala znatno bogatejša bratovščina. Pri tem je dragocen in presenetljiv zlasti podatek, s katerim nam p. Romuald postreže v formulaciji svojega vabila: da namreč vabi častitega loškega župnika in farane »k svoji procesiji,« *ad profectionem meam*. Ta izraz precej izrecno potrjuje ne le, da je neka oblika pasijona obstajala že leta 1715, ampak tudi določeno stopnjo Romualdovega avtorstva v njem. Besede p. Romualda gre resda razumeti tako, da se avtorstvo nanaša predvsem na postavitev in organizacijo celotne uprizoritve, vendar je s tem gotovo implicirana tudi manjša (ali večja) stopnja avtorstva besedila v smislu predelav, dodatkov ipd.

Toda za zgodovino tradicije loškega pasijona je še pomembnejše nedatirano pismo,²⁰ v katerem neznani voditelj procesije navede mdr. vasi, ki so zadolžene za nošnjo in izvedbo posameznih podob (figur). Te omembe iz pisma so citirali domala vsi starejši raziskovalci kot dokument iz dobe *po letu 1721*, vendar zgolj kot etnografsko zanimivost, ki pojasnjuje, katera vas je pripravila ta ali oni prizor. Resnični pomen tega pisma pa leži v podatkih, ki so jih scela prezrli, a so s svojim sporočilom na moč bogati. Naštejmo jih po vrsti.

1. V pismu stoji, da so »najvišji predstojniki dveh nadbratovščin, sv. Rešnjega telesa in sv. Rožnega venca, določili, da se vsako leto v tem loškem mestu na veliki petek, če je Bog naklonjen in če dopušča vreme, ob štirih popoldne priredi procesija v čast Gospodovega trpljenja«. To je edini dokument, ki o sami genezi pasijona v Škofji Loki izpričuje nekaj drugega kot poznejši viri. Ti namreč kot ustanoviteljsko pasijona navajajo samo bratovščino sv. Rešnjega telesa. Naše pismo pa navaja

¹⁷ V kritični izdaji je pismo objavljeno kot list št. 2.

¹⁸ Mantuani in Kidrič za to mnenje nista imela – vsaj navedla ga nista – kakega drugega podatka kakor 1721 kot samoumevno letnico nastanka ŠP – in tako sta za pasijon, k kateremu vabi Romuald leta 1715, samodejno sklepala, da ne more biti škofjeloški, kvečjemu ljubljanski in torej napisan v nemščini.

¹⁹ Razloga za to mnenje Koblar ni navedel; menil je le, da je Romuald leta 1715 s pasijonom le nekako poskusil, kar pa naj bi se nato ne obdržalo in da naj bi pasijon šele leta 1721 spravil k življenju baron Ekar, kakor se glasi premalo kritično branje folija 2. Kalan prav tako ne pove, zakaj meni, da je bil p. Romuald tedaj že v Škofji Loki.

²⁰ V kritični izdaji objavljeno kot list št. 1.

rožnovensko bratovščino kot soustanoviteljico. Tega podatka pozneje ne zasledimo več. Iz tega smemo sklepati, da podatek o rožnovenski bratovščini poteka iz neke starejše vednosti o nastanku pasijona, ki se je pozneje izgubila in zato poznejši viri rožnovenske bratovščine ne omenjajo več. To pa nas upravičeno nagiba k sklepu, da utegne biti to pismo iz dobe pred 1721 in ne pozneje.

2. Odločilni podatek najdemo nato v formulaciji, s katero voditelj procesije vabi župljane, naj se pred Bogom izkažejo pobožne in hvaležne, »še zlasti v tem letu, ko med ljudstvom prihaja do uporov in se slišijo govornice o vojni« – *hoc anno cum feditiones in populo et opiniones bellorum audiantur*. Voditelj procesije tu očitno omenja neki kmečki upor. Kateri? Zelo verjetno je bil to tolminski kmečki upor, ki je potekal spomladi 1713. Veliki petek, ko so uprizorili procesijo, je bil leta 1713 na dan 14. aprila. Pohod tolminskih upornikov na Gorico pa je bil 27. marca. Ker so Tolminci hoteli upor razširiti tudi na Loško gospostvo (kar se jim ni posrečilo), so vsekakor imeli tam zaupnike, zato so se novice naglo širile. Ko je torej voditelj procesije nekako sredi posta 1713 pisal to pismo, so ljudje na Loškem že vedeli za potek upora, in to se zrcali v navedeni voditeljevi formulaciji. To je odločilen podatek, zaradi katerega datiramo ta dokument v konec marca ali začetek aprila 1713.
3. Nadalje pravi voditelj tistim vaščanom, ki se niso odločili za nošenje podob in podobno sodelovanje, da »niso obvezani tudi za prihodnje leto, razen če jih ne bo ponovno zaprosil novi voditelj procesije.« S tem je povedano, da je voditelj procesije tedaj že vedel, da bo prihodnje leto, po našem sklepanju 1714, prevzel vodenje procesije nekdo drug. In to se sklada s podatkom, da je leta 1715 pater Romuald že izrecno vabil *ad profectionem meam*.
4. Če se naposled pomudimo ob večkrat citiranem seznamu podob in vasi v tem pismu, je v luči gornjih ugotovitev najbolj zanimivo to, da pismo našteva kar šestnajst podob in da so nekatere utegnile biti na moč baročno, celo srednjeveško slikovite, denimo podoba »Ta bili koin« – verjetno prizor z belim jezdecem iz Apokalipse apostola Janeza, povezan s sprevedom smrti –, ali pa »draco«, verjetno zmaj iz Apokalipse, povezan z Brezmadežno, kakor se tudi imenuje ena od podob. Večje število podob, zlasti pa njihova slikovitost, simboličnost ter navezanost na srednji vek in biblične motive – vse to je značilno za starejše pasijonske igre 17. in zgodnjega 18. stoletja, medtem ko se sredi 18. stol. uveljavlja čedalje strožja disciplina, ki voditelja procesije zavezuje k omejitvi na prizore, ki predstavljajo »skrivnosti trpljenja našega Odrašenika«, kakor se glasi v enem od poznejših listov. Seveda je dokazljivo, da je bilo tudi v dobi po 1721 še mnogo odklonov k bogatejši in bujnejši baročni zasnovi pasijonov, vendar v splošnem velja tendenca, da so bile zgodnejše uprizoritve praviloma bolj obsežne, slikovite in prepletene z mitično snovjo od poznih.
5. Pomemben je tudi tale dokaz, ki ga pismo iz leta 1713 molče ponuja. Na prednji strani vsebuje pismo seznam s petnajstimi podobami pasijona (in vasm, ki jih prevzamejo), na drugi strani pa še en takšen seznam s šestnajstimi podobami, in ta se v marsičem razlikuje od prvega. Pismo torej dokazuje, da je voditelj procesije razpolagal z dvema pasijonskima besediloma v slovenščini (ali, kar je isto, da je prvo besedilo sam predelal, dopolnil, in tako dobil drugi pasijonski tekst).

6. Ne nazadnje velja omeniti, da to pismo iz leta 1713 ne vsebuje nikakršnih pojasnil, s katerimi bi uvedli tako veliko novost, kakor je prva uprizoritev pasijona v manjšem mestu; prav nasprotno. Vsebuje več izrazov, ki spet kažejo na ustaljene navade ali pa je za razumevanje teh izrazov vsaj potrebno poznavanje okoliščin iz poprejšnjega izkustva, denimo voditeljevo vabilo: »Tisti pa, ki želijo nastopiti pri konjenici Turkov ali mrličev ali priti v železnih oklepih s konji, naj se pravočasno zglasijo na običajnem kraju procesije« – *ut se tempestive in loco confueto processionis infinent*. Kaj je namreč pomenilo »pravočasno« in »na običajnem kraju«, so ljudje lahko vedeli le iz utečenih navad in izkustva.

Vsa ta znamenja kažejo, da pasijonska procesija v slovenskem jeziku v Škofji Loki že leta 1713 ni bila nova, marveč že utečena, in da je uprizoritev leta 1713 bila nadaljevanje pasijonske tradicije, katere začetki izginjajo v temo predhodnih desetletij. To tradicijo je v danes znano obliko Škofjeloškega pasijona formiral ter jo tudi kreativno izoblikoval pater Romuald Štandreški po letu 1715.²¹

Časovni razpon, v katerem je p. Romuald zanesljivo mogel predelovati, dopolnjevati in dokončno izdelati svoj pasijon, sega torej od 1715 do 1727. Kaj natančneje naj bi v tem loku pomenil Veliki petek 1721, ki ga folij 2r omenja kot čas postavitve pasijona, ni dovolj jasno; ali gre le za novo ureditev pravno-organizacijskega okvira prireditve, ali za izdelavo novih podob v smislu rekvizitov in opreme, ali za novo predelavo besedila? Menim, da je bolj verjetna prva možnost ali pa povezava prve in druge. To vprašanje, ki nam ga postavlja besedilo zagonetnega folija 2 recto, ostaja za zdaj odprto.²² Pravzaprav nam folij 2 največjo arkano še prikriva in ji doslej ni bilo moč zanesljivo priti do dna.²³

²¹ Da je bilo njegovo delo tudi izvorno, je menil vsaj s pridržki že France Koblar. Po primerjavi ohranjenih pasijonskih besedil, zlasti južnonemških, je Koblar menil, da je kreativna Romualdova invencija v predelavi ŠP mdr. vsaj uvedba angelov in njihovih replik, ki razpirajo večnostni, krščanski pogled na človekovo zmotno in grešno ravnanje, s tem pa v besedilu tudi stopnjujejo napetost med človeškim in božjim.

²² Odprto ostaja tudi vprašanje o natančni dataciji folija 2. Hipoteza o njegovem nastanku po letu 1721 ni brez vsake osnove. Že sam napis *Pro notitia futuri saeculi* spominja na kroniko, saj uvaja časovno distanco do dogodkov, katere besedilo tam dokumentira.

Toda tudi, če zavržemo hipotezo o poznejšem nastanku fol 2 in ga umestimo natanko v leto 1721 – kajpada v čas po kapitlju dne 23. maja – moramo logično priznati, da je bilo samo besedilo pasijona napisano že dosti pred Veliko nočjo in je moral biti torej folij 2 tudi v tem primeru od zunaj prilepljen k nekemu originalnemu besedilu, ki je bilo nastalo poprej in ga danes ne poznamo. Napisan je bil najverjetneje kot poznejši dodatek kateremu od več prepisov pasijona, ki so jih morali imeti magister in njegovi ordinanti, ali kateri od razvojnih verzij. V vsakem primeru nosi torej folij 2 nekakšno »meta-besedilo« s posebnim statusom, saj je nastalo ločeno od katerega koli pasijona že – namreč kroniško besedilo, in zato se za njim lahko skriva kaj različen datum nastanka.

²³ Skoraj vse podatke na foliju 2 je namreč mogoče brati na oba načina (prim. prejšnjo opombo) – bodisi kot sočasen zapis bodisi kot kroniko o preteklih dogodkih. Edina direktna referenca na sočasno realnost je podatek, da je bil pater Romuald ob uprizoritvi pasijona 1721 redni pridigar v Loki in da je bil loški gvardijan tedaj pater Agathangelus Tulminensis. Pater Agatangel Tolminski pa je bil določen 1707 za gvardijana v samostanu v Gradežu, 1710 pri Svetem Križu na Vipavskem, 1711 v Krminu in 1718 v Škofji Loki. Sklepati smemo, da je vodil loški samostan, dokler ni bil dne 23. maja 1721 – na že omenjenem kapitlju – imenovan tja drug gvardijan, p. Rajmund Ljubljanski. Nato je deloval p. Agatangel kot gvardijan spet pri Svetem Križu, od koder je bil »iz smrtnega poklican v nesmrtno življenje 15. julija 1723.« – Prim. Benedik – Kralj (AE 16): 151, 153, 155, 167, 169–175.



Brez dvoma pa moramo skleniti, da sega nastanek danes znanega ŠP tudi v tekstološkem pomenu v leto 1715, ko je p. Romuald vabil »k svoji procesiji«, čeravno ne vemo, kakšne spremene je utegnilo besedilo še doživeti do pomladi 1727, ko se je sosledje njegovih sprememb dokončno ustavilo v podobi ohranjenega rokopisa.

II. Pogostost uprizoritev

Kot sprejeto mnenje se je v razpravah ob Škofjeloškem pasijonu utrdila tudi predstava, da so ga uprizorili občasno – ob tem pa navajajo letnice, ki jih je moč zaslediti v rokopisu med raznimi opombami in dodatki (to so 1721, 1727, 1728, 1734, 1745). Vendar temu nasprotno večina povabilnih pisem, ki jih je voditelj škofjeloške procesije pisal škofjeloškemu župniku, voditelj ljubljanske pa ljubljanskima in okoliškima, vsebujejo značilne formulacije, ki dokazujejo, da so bile pasijonske procesije nasploh, kjer so jih prirejali, redne in so potekale vsako leto. Zadošča, da navedemo poleg že citiranih tehle nekaj mest iz omenjenih listov.²⁴

Glavna zagonetka folija 2 nam izstopi pred oči šele, ko se zamislimo v pravkar navedene podatke o gvardijanu p. Agatangelu. Folij 2 izrecno pravi, da je procesijo »na ukaz prej imenovanega zelo častitega očeta provinciala [Krištofa iz Gradca] s svojim trudom in prizadevnostjo iz temeljev postavil oče Romuald iz Štandreža, zdajšnji redni pridigar pod gvardijanom očetom Agatangelom iz Tolmina.« Ta dokument je bil vsekakor napisan po 23. maju 1721; ker ne vemo, kako dolgo je p. Romuald nato še bival v Loki, lahko *actualis concionator* seveda velja zanj še tudi po 23. maju. Toda kapucinski viri poročajo (AE 16), da je bil p. Agatangel Tolminski 23. maja 1721 že imenovan za svetokriškega gvardijana. Torej se mora fraza *sub patre Agathangelo*, ko naj bi p. Romuald postavil pasijon, nanašati na dobo pred kapitljem. To pa je v navzkrižju s trditvijo, da je p. Romualda za to nalogo zadolžil prej omenjeni (*praenominatus*) provincial p. Krištof s celovškem kapitlju 23. maja 1721. To navzkrižje v opisu časovnega poteka pa zelo navaja k misli, da je to kronistova pomota, ki nakazuje (če ne kar dokazuje) poznejši nastanek folija 2. Edina možnost, da rešimo hipotezo o sočasnosti folija 2 s tamkaj navedenimi datumi, je razlaga, da je torej provincial p. Krištof naložil p. Romualdu to nalogo že nekoč poprej, vsekakor pred sejo kapitlja, saj je bil provincial že vse od leta 1713 (s prekinitvijo 1716–1719). To pa se ujema z našim dokazovanjem o začetkih Romualdovega pasijona v letu 1715 (ali kar 1714, ko je v Škofjo Loko prišel »novi voditelj procesije«, napovedan v pismu iz leta 1713; če to drži, smemo sklepati tudi, da je Romuald leta 1714 verjetno še uporabil staro pasijonsko besedilo, za leto 1715 pa že pripravil svoje, tako da je upravičeno vabil »k svoji procesiji«). Ko v luči teh povezav pomislimo na formulacije v ŠP, kakor denimo, da »božji grob nosi 14 mož, ki so že zmeraj bili meščani,« se nam prepričljivo odpre perspektiva v to smer. Pasijon je torej potekal že dosti prej, leta 1721 so postavili le jasnejša pravna razmerja, nato pa jih podrobno dorekli še 1725 (pravila so se tudi nekoliko spreminjala: leta 1721 se zahteva, da bratovščina prosi kapucine za vodenje procesije takoj po novem letu v januarju, leta 1725 pa le »ko se bliža postni čas«). Ta razlaga se zdi verjetna. A tudi v tem primeru je branje tega mesta folija 2 težavno.

Kratka, zgolj delovna in začasna rekonstrukcija nastanka *kodeksa* z besedilom ŠP je torej lahko takšna: p. Romuald je glavno besedilo napisal leta 1715 in ga zatem morda še izpopolnjeval. Danes znano obliko s trinajstimi figurami je Pasijon dobil (morda tudi s krajšanjem obsežnejše zgradbe) v dobi med 1718 in 1721, ko je bil loški gvardijan Agatangel Tolminski. Ko je p. Agatangel po 23. maju 1721 odšel v Sveti Križ, je nastopil službo loškega gvardijana p. Rajmund Ljubljanski. Ta je nemara hotel imeti o pripravi in uprizarjanju pasijona jasne pojme, zato je morda kar sam zapisal kroniški list, sedanji fol. 2, najverjetneje na začetek katerega od prepisov ali verzij, ki jih več ni. Sklepam, da je p. Romuald napravil celovit, pa tudi kaligrafsko lep prepis, kompletno opremljen z vsemi seznama in kazali, z nekim posebnim razlogom. Če je namreč res od leta 1715 naprej uprizarjal pasijon, mu ni bilo treba vpisati v »režijsko knjigo« njemu tako dobro znanih podrobnosti, kakor je tista, da je Longinu težko priskrbeti konja idr. Zdi se torej, da je Romuald leta 1727 Škofjo Loko zapuščal, zato je rokopis natanko prepisal in opremil z napotki za bodoče uprizoritve. In res je za naslednje leto, 1728, *Periocho* že napisala druga roka. To bi znal biti prav novi voditelj loške procesije, čigar imena ne poznamo, in prav ta si je verjetno dal vse tekste kmalu zatem obrezati in zvezati v kodeks.

²⁴ Pisma so navedena in oštevilčena tako, kakor v kritični izdaji. Prevod Monike Deželak Trojar.

List 3: [...] »da ima naš loški konvent v ljubezni do Križanega in v pokoro za grehe navado *vsako leto* na veliki petek v spomin na trpljenje Gospoda pripraviti procesijo, ki prikaže najpomembnejše skrivnosti Gospodovega trpljenja. Če bo dopuščalo vreme in če nam bo naklonjen Bog, bomo tudi letos na že ustaljen način in ob običajnem času priredili letno procesijo.«

List 4: [bilo je] »po hvalevredni navadi že pred več kot štiridesetimi leti vpeljana, da se v tem loškem mestu na sveti dan velikega petka vsako leto v podobah prikazujejo skrivnosti Gospodovega trpljenja.«

List 8: »Že več kot sto let ima naš ljubljanski konvent navado vsako leto na veliki petek v spomin na trpljenje Božjega sina pripraviti procesijo, ki prikazuje najpomembnejše skrivnosti Gospodovega trpljenja.«

Ne nazadnje že v samem besedilu ŠP, na listu 2r najdemo določilo, da mora predstavnik bratovščine sv. Rešnjega telesa kapucine prositi, ali bi spet prevzeli vodenje, »vsako leto v januarju« – *omni tamen anno in Januario*. Podobnih izrazov hrani ŠP še nekaj, tudi v vzorcu povabilnega pisma na koncu rokopisa, in jih ni mogoče prezreti ali pa razlagati kot neobvezujočo retoriko.

Te navedbe nemara dovolj izčrpno dokumentirajo, da je bila pasijonska procesija – kjer je bila pač uvedena – uprizorjena praviloma vsako leto. To pa je tudi logično in smiselno, saj je bila pasijonska procesija del spokorne pobožnosti Velikega petka in s tem pomemben del duhovne priprave vernikov na Veliko noč. Neredno, občasno uprizarjanje pasijonov bi v to duhovno življenje in cerkveni red vnašalo nered, motnjo in vznemirjenje.

III. Pasijoni na Slovenskem – v slovenščini ali nemščini?

Ustaljeno mnenje o tem vprašanju je, kakor rečeno, da naj bi bili domala vsi pasijoni potekali v nemščini, razen Škofjeloškega. Glede tega je bil nasprotnega mnenja, torej v prid slovenščine kot jezika pasijonskih procesij, edino Jože Koruza.

Tudi o tem vprašanju nam hrani rokopis ŠP presenetljivo pomembno sporočilo z nemajhno dokumentarno avtoriteto.

Ob koncu Druge podobe se v rokopisu med folijema 12 in 13 pojavi nenavaden folij 14. Ta je iz drugačnega, debelejšega in bolj rjavega papirja kakor glavno besedilo. Je tudi za polovico ožji, predvsem pa je bil v rokopis ŠP prilepljen pozneje in ne ob nastanku glavnega dela rokopisa. Čeravno je bil prilepljen pozneje, pa je najverjetneje nastal *bolj zgodaj* kot rokopis z glavnim besedilom. Za to priča ravno papir folija 14, ki je enak kakor oni folija 2 in obeh starejših, že citiranih pisem. Zanimivo je, da je besedilo na fol. 14 spisala ista roka kakor glavni del rokopisa,²⁵ vendar je pisava še nekoliko bolj lepopisna, pravilna, zaobljena; in ker ista roka v mlajših letih praviloma piše bolj pravilno, v poznih pa bolj karakterno, se vsiljuje podoba, da ga je ista roka napisala nekoliko prej kakor glavni tekst ŠP.

Besedilo, zapisano na foliju 14, obsega sedem kitic, ki so celo oštevilčene – od ena do sedem. Vendar pa je prvih pet (1–5) zapisanih v nemškem, zadnji dve (6–7)

²⁵ Mantuani je menil drugače – da gre za pripis druge, »poznejše roke«. Primerjava grafoloških značilnosti to mnenje korigira v prid istovetnosti.



pa v slovenskem jeziku. Dosedanji prepisovalci so besedilo s tega folija prepisali kot vse ostalo besedilo in so teh sedem kitic, vključno z nemškimi, naredili za enakovreden del ŠP. To pa je napačno. Na tej točki je pomembno, da jasno ločimo kodikološki aspekt preučevanja, ki ima za objekt materialnost rokopisa, od tekstološkega gledišča, katerega objekt je literarno besedilo, njegova celovitost, struktura, forma. Kodikološke ugotovitve nam po vsem tem nudijo dovolj varoval in določil, da zdaj na njihovi osnovi lahko izpeljemo tale bistveni tekstološki sklep.

Besedilo na fol. 14 sploh ni del Škofjeloškega pasijona. Na njem je ohranjen fragment nekega drugega pasijona, ki se nam ni ohranil, ki pa je bil evidentno – *dvojezičen*. To dokazuje zvezno, enotno številčenje kitic od ena do sedem, čeravno so napisane v dveh jezikih, ter napis spodaj v tretjem jeziku: *Finis*. Besedilo na fol. 14 je enoten, smiselno zasnovan, toda odlomljen člen nekega drugega pasijona; tudi vsebina sedmih kitic je takšna, da slovenski dve nista prevod, temveč dopolnilo ali povzetek vsebine nemških kitic.

Odgovor na vprašanje, kako je ta list zašel v kodeks ŠP, ni težaven. Pater Romuald je, kakor tudi drugi voditelji procesije pred njim, razpolagal z različnimi verzijami pasijonskih tekstov, gotovo vsaj s tistimi, ki so jih že poprej uprizarjali v Škofji Loki, zlahka pa je dobil na vpogled tudi pasijonska besedila iz drugih kapucinskih samostanov na Slovenskem. Gradivo je zbiral in kar se mu je zdelo koristno, si je prepisal. Folij 14 je prepis drobca tega gradiva. Gotovo ga je imel pater Romuald mnogo več; ti drobci so ŠP nato spremljali kot nevezani listi, podobno kakor omenjena vabila, med katerimi je ohranjen še en tak drobec (fragment *Christus baiulans crucem*). Nato je nekdo pozneje ta fol. 14 prilepil v kodeks, in ko je v 20. stoletju nekdo v kodeks zapisal še foliacijo, je ta list dobil številko 14, kar ga je – na videz in naivno gledano – še dodatno vsidralo v celoto rokopisa, čeprav je v nji le tujek. Podoben list je bil prilepljen tudi na fol. 18r (k monologu *Judas caguje*), vendar je od tam zdaj odlepljen in ga ne poznamo. Skratka, sedanji folij 14 je del fragmentarnega besedilnega izročila, ki je spremljalo ŠP in je bilo še v dobi Mantuanija obsežnejše kakor danes. (Prav zaradi dejstva, da je fol. 14 napisan z isto roko kakor glavni del ŠP, se nagibam k mnenju, da je oboje zares napisano z Romualdovo roko – čeravno je možno tudi drugače!)

Sklenemo lahko, da folij 14 ni del besedila ŠP, temveč del nekega starejšega dvojezičnega pasijona. Seveda ni izključeno, da je bil ta neznani pasijon morda ravno predloga, iz katere je pater Romuald izhajal, jo predelal in besedilo po svoje izpopolnil. Vendar za to žal ni nobenega dokaza. Besedilo na fol. 14 je resda na moč podobno besedilu, ki ga v našem pasijonu recitirata *dva dečka, ki pojeta Hozano* (Ozana na visokusti); vendar ta podobnost ne zadošča za kaj več kakor za verjetno domnevo, niti za hipotezo ne.

Sporočilna moč folija 14 je drugod. V tem namreč, da predstavlja materialen dokaz za to, da so obstajala na Slovenskem dvojezična pasijonska besedila – in da torej v primeru, ko ne vemo, v katerem jeziku je pasijonska procesija potekala – kakor v Ljubljani, v Novem mestu in celo v Kranju – ne moremo samodejno sklepati, da je potekala v nemščini. Pač pa imamo dokaz, da so bili ti teksti ponekod napisani dvojezično. Odtod pa je tem bolj verjetna domneva, da so jih v manjših mestih izvajali celo samo v slovenščini kakor v Škofji Loki.

Sklep

Sklenemo lahko s temi ugotovitvami.

1. Datacija kodeksa ŠP je zapletena. Folij 02r z letnico 1721, po katerem so doslej vedno datirali Pasijon, je bil napisan ločeno od glavnega besedila in v kodeks prilepljen, zato ne more služiti za datacijo celote. Analiza uvodnih pravnih določil in celotnega besedila pokaže, da se pasijon leta 1721 nikakor ni šele začel uprizarjati, tudi ni bil tedaj napisan, temveč je bil že pred tem redno uprizarjan – vendar verjetno v manj utrjenih pravnih in organizacijskih okvirih. Leto 1721 je zgolj leto ene od izrecnih formulacij teh pravnih razmerij, sprejetih na kapitlju štajerske kapucinske province. Tudi mnogi znotrajbesedilni elementi (zlasti v didaskalijah) kažejo na to, da je v zvezi z uprizarjanjem ŠP obstajala vrsta starih navad in utečenih postopkov, kar vse dokazuje obstoj tradicije ŠP pred letom 1721.
Ohranjeni dokumenti (povabilna pisma, s katerimi je *magister processionis* vabil k pasijonski procesiji) izpričujejo, da je p. Romuald pasijonsko procesijo uprizarjal že l. 1715. Glavnina besedila, ki nam je ohranjeno v kodeksu s ŠP, pa je lepopisni prepis (morda tudi predelava), zapisan med letoma 1725 in 1727, najverjetneje kar 1727. Zato ne vemo natančno, kakšen je bil Romualdov pasijon leta 1715. V nekaterih delih je bil verjetno podoben, mestoma enak sedanjemu, skoraj gotovo pa je, da je obsegal večje število dramskih prizorov (podob).
2. Najstarejše ohranjeno povabilno pismo, ki zadeva pasijonsko procesijo v Škofji Loki, je treba datirati v leto 1713. Tudi v tem pismu je zaslediti znamenja utečenih navad. S tem je izpričano, da je v Škofji Loki živela tradicija pasijona že pred patrom Romualdom.
3. Dosedanjo podmeno, da so pasijon v Loki uprizarjali občasno, je treba zavreči. Dokumenti z mnogimi navedbami izpričujejo, da je bil do ukinitve v dobi Jožefa II. uprizorjen vsako leto – kar je tudi edino smiselno, saj je bil pasijon del spokorne velikonočne pobožnosti.
4. Glede jezika pasijonskih iger na Slovenskem je doslej veljala neutemeljena predpostavka, da naj bi bili vsi napisani v nemščini, le Škofjeloški naj bi bil kot izjema napisan v slovenščini. Nenavadni folij 14, ki je vlepljen v kodeks ŠP, vendar pa ni del besedila ŠP, to mnenje ovrže. Folij 14 namreč nosi fragment nekega drugega, neznanega pasijona, ki pa je bil dvojezičen – nemški in slovenski. Zato moramo na tej osnovi sklepati, da so bile kapucinske (pa tudi jezuitske) velikonočne idr. procesije, katerih besedil ne poznamo, po vsej verjetnosti vsaj dvojezične, če ne napisane kar v slovenščini.

LITERATURA

- Metod BENEDIK, Angel KRALJ (ur.), 1994: *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*. Acta ecclesiastica Sloveniae, 16, Ljubljana. Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti.
- Metod BENEDIK, 1995: »La passione«, primo testo drammatico della lingua slovena. V: *Il teatro e la Bibbia*. A cura di Federico Doglio. Roma, str. [192]–201.



- Metod BENEDIK, 1999: Kapucini kot pomemben dejavnik v oblikovanju duhovne podobe slovenskega naroda v 17. in 18. stoletju. V: *Loški razgledi* 46, str. 11–18.
- 1999: Ob odkritju spominske plošče patru Romualdu Lovrencu Marušiču (1676–1748), 21. marca 1997. V: *Loški razgledi* 46, 1999, str. 19–21.
- 2006: Izhodišča Škofjeloškega pasijona. V: Škofjeloški pasijon 2006. Ur. Alojzij Pavel Florjančič. *Loški razgledi*, Doneski 12, str. 25–35.
- Pavle BLAZNIK, 1973: *Škofja Loka in Loško gospostvo*. Škofja Loka, Muzejsko društvo.
- Henrik COSTA, 1857: Ein Passions–Schauspiel in Krain. *MHVK*, str. 69, 70.
- Tine DEBELJAK, 1936: Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh. V: *Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*. U: Rudolf Andrejka, France Planina; Škofja Loka, str. 53–58.
- Jože FAGANEL, 1991: Besedni slog v Romualdovem Škofjeloškem pasijonu. *Razprave – Dissertationes*, SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 14, str. 261–270.
- 1996: Romuald Štandreški. V: *Enciklopedija Slovenije*. Zv. 10, Ljubljana, str. 288. Katarina in Jože FAGANEL, 1999: Poskus slovarja Škofjeloškega pasijona. V: *Loški razgledi* 46, str. 47–78.
- Jože FAGANEL, 1999 B: Škofjeloški pasijon. V: *Enciklopedija Slovenije*. Zv. 13, Ljubljana, str. 55.
- Filip KALAN, 1967: Gledališki značaj škofjeloškega pasijona V: *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja III. Ob stoletnici dramatičnega društva*. Ur. Mirko Mahnič in Dušan Moravec. Ljubljana, str. 208–231.
- France KIDRIČ, 1926: Dramatične predstave v Ljubljani do leta 1790. V: *čJKZ V.*, str. 108–120.
- Anton KOBLAR, 1892: Pasijonske igre na Kranjskem. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, II. Z odlomki besedila.
- France KOBLAR, 1972: Spremna beseda. V: Oče Romuald – Lovrenc Marušič, *Škofjeloški pasijon. Faksimile*, str. III–XV.
- Jože KORUZA, 1991: Slovenska dramatika in gledališče v obdobju baroka. V: Jože Koruza: *Slovenske študije*. Ljubljana, str. 109–119.
- Franc KOS, 1894: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Slovenska Matica.
- Niko KURET, 1973: O. Romuald–Lovrenc Marušič, Škofjeloški pasijon. V: *Traditiones* 2, str. 269–270.
- 1981: *Duhovna drama*. Literarni leksikon 13, DZS.
- 1989: Verko (duhovno) gledališče na Slovenskem v obdobju baroka. V: *Obdobja* 9, Barok, str. 395–416.
- 1993: Dve nemški pasijonski predstavi v Kranju (1730 in 1771). V: *Traditiones* 22, str. 55–68.
- 1996: Romuald Štandreški. V: *Leksikon slovenska književnost*, CZ, str. 396.
- Josip MANTUANI, 1916: Pasijonska procesija v Loki. *Carniola VII–VIII (1916–1917)* str. 222–232 oz. str. 15–43.
- Marko MARIN, 1999: Škofjeloški pasijon (Signum temporis). V: Romuald 1999, str. 192–207.
- Jože POGAČNIK, 1998: Slovenska književnost I. DZS.
- Tone PRETNAR, 1989: O rimi v besedilu Marušičevega Škofjeloškega pasijona. V: *Obdobja* 9, Barok, str. 121–128.
- oče ROMUALD – Lovrenc Marušič, 1972: *Škofjeloški pasijon. Faksimile rokopisa iz kapucinskega samostana v Škofji Loki*. Monumenta litterarum slovenicarum, Ljubljana.
- oče ROMUALD, 1999: *Škofjeloški pasijon*. Prečrkovanje slovenskega besedila in fonetična transkripcija, spremna beseda in opombe Jože Faganel, prečrkovanje in prevod nemškega in latinskega besedila Primož Simoniti. Ljubljana, MK, Klasiki Kondorja.
- Bernarda ROVTAR, 1999: Zvrstna opredelitev Škofjeloškega pasijona. V: *Loški razgledi* 46, str. 23–45.



- Mirko RUPEL, 1956: Protireformacija in barok. V: Zgodovina slovenskega slovstva I. Ur. L. Legiša, Slovenska matica, str. 305–306.
- 1960: Romuald, o. V: Slovenski biografski leksikon 3, 1960 – 1971, str. 131–132.
- France ŠTUKL, 1999: *Drobižki k Škofjeloškemu pasijonu*. Loški razgledi 46, str. 105–144.
- Ivan VRHOVEC, 1886: Iz domače zgodovine II. Pasijonska procesija na veliki petek v Ljubljani. *LZ* 1886, str. 87–93.
- Andrej ZADNIKAR, 1998: Vodni znak na papirju do leta 1800. V: *Arhivi* str. 59–63, 21, št. 1/2.

SUMMARY

The textual-critical analysis, which resulted in an electronic textual-critical edition of the Škofja Loka Passion Play (ŠP) by the Capuchin monk, Father Romuald (1676–1748), led to some essential findings.

- (1) Dating of the ŠP codex is complicated. Folio 02r marked with 1721, according to which the Passion Play had been hitherto dated, was written later and glued to the codex, hence it cannot be used for dating the entire document. The analysis of the initial legal stipulations and of the entire text shows that 1721 certainly was not the beginning of the passion's staging nor was that the year when the passion play was written. Instead, ŠP had been regularly staged before, but most likely in a less structured legal and organizational framework. 1721 is only the year of one of the explicit codifications of these legal relations, which were approved by the chapter of the Styrian Capuchin province. Numerous elements within the text (particularly in *didascalies*) indicate that a number of old customs and set practices existed, which is a proof of the existing tradition of ŠP before 1721.
Preserved documents (letters used by the *magister processionis* as invitations to the Passion procession) attest to the fact that Father Romuald staged the Passion procession as early as 1715. The majority of the text, preserved in the codex containing ŠP, is a calligraphy transcript (perhaps a revision), recorded between 1725 and 1727, most likely in 1727. Therefore we do not know what Romuald's passion play was like in 1715. In some parts it was probably similar, and in some places identical to the present Passion Play, but it is almost certain that it contained a larger number of dramatic scenes (images).
- (2) The oldest preserved letter of invitation to the passion procession in Škofja Loka should be dated in 1713. This letter also includes some signs of well established practices, which is evidence that in Škofja loka, the tradition of passion play had lived before Father Romuald.
- (3) The previous hypothesis that the Passion Play in Loka was staged occasionally, must be rejected. Documents with numerous statements demonstrate that the Play had been staged every year until it was abolished during the reign of the Joseph II, which only seems logical, it was part of the Easter repentance rite.
- (4) Concerning the language of the Passion Play in Slovene lands, the previous, although unfounded, presumption was that all passion plays were written in German, with the singular exception of ŠP, which was written in Slovene. The unusual Folio 14, glued in the ŠP codex, but is not part of the text of ŠP, disproves this assumption. Folio 14 contains a fragment of some other, unknown passion play, which was bilingual, i.e., German and Slovene. Based on this, one must conclude that the Capuchin (and also Jesuit) Easter (and other) procession – with the texts unknown – were most likely at least bilingual, if not written in Slovene.



Pro Notitia futuri Saeculi.
 Processionis in die Karasceus.

Ad repetitam instantiam, et enixas preces Ill. Dni
 Baronis Antonij ab Eckar Cospimi Dni Dni Principis Episcopi;
 Frisingensis Patriarchae, et actualis Capitanei Cocopoltani, nec
 non Rectoris Almae, ac Celeberrimae Archi-Confraternitatis S. Mi-
 chaelis Christi una cum intercessione totius conventus hujus Con-
 fraternitatis, Annui, et concessit A. S. P. Aristophoro Graecensis
 Minister Ecclesiae, cum quondam Vrbis Definitionis in capitulo Regale
 Cagenfurtensi, ut nos apud hujus conventus Cocopoltani, in honorem,
 et memoriam amantissima Passionis D. N. J. C. Sacra Processionis pro
 die Karasceus curam, et laborem assumentes eamque, debito ordine
 dirigamus omni tñ Anno statim post novum in Januario ab aliquo
 ex confraternitate officiali suppliciter exorand; his praemisio.

IN VESPERA **VIVIC** INCEPIT **HEDEMP** TORIS
 nostri **PROCESSIONIS**. die s. Martij

Quam ex Ordinatione praenominat; A. S. P. Ecclesiae Prae-
 Romualdus à s. Andrea actualis Con: Ordinarius sub Prae-
 Agathangelo Fulminensi Guardiano, suo Laborem et Industria
 funditus excoxit, et solemniter per figuras, et figurata in lucem
 per quidam ingente Populi concursu prodire fecit s; Aprilis
 Sumptibus Almae Confraternitatis S. Michaelis Christi 1721.